

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๙

สมาธิ-ปัญญาภาคปฏิบัติภาวนา

ผู้ฝึกหัดเริ่มปฏิบัติจิตตภาวนา ในขณะที่ฟังเทศน์ไม่จำเป็นต้องส่งจิตออกมาสู่ภายนอก เช่นออกมาหาผู้เทศน์ มาฟังเสียงอยู่ข้างนอก คือจากปากผู้เทศน์ ไม่ได้ถนัดเหมือนกับทำความเข้าใจไว้กับตัว คือทำสติให้รู้อยู่กับใจโดยเฉพาะเท่านั้น ใจเมื่อตั้งตัวอยู่ด้วยสติก็เหมือนคนอยู่ในบ้านไม่หลับไม่นอน แยกคนเข้ามาจะทราบทันที นี่กระแสเสียงของอรรถของธรรมที่ท่านแสดงไปก็เทียบกันกับแยก จะเข้าไปสัมผัสจิตที่เรามีสติควบคุมอยู่นั้นทันที ๆ แล้วสืบเนื่องกันไปโดยลำดับ

ความรู้ที่สัมผัสสัมพันธ์กันกับกระแสของธรรมไม่ขาดวรรคขาดตอน สามารถที่จะทำจิตให้สงบเย็นลงได้ในขณะที่ฟังและเป็นสมาธิได้ในขณะนั้น เพราะภาคปฏิบัติจิตตภาวนาเกี่ยวกับการฟังเทศน์นี้ เป็นภาคปฏิบัติอันดับหนึ่งในวงปฏิบัติทั่วไป ไม่ว่าจะอริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ภาวนา การฟังเทศน์ด้วยการภาวนาเป็นอันดับหนึ่ง นี้หมายถึงภาคปฏิบัติ ผู้เทศน์เทศน์ทางภาคปฏิบัติ ไม่ใช่เทศน์ปริยัติ ที่เล่าเรื่องโน้นเรื่องนี้ไปอะไร ๆ ฉะนั้นจิตผู้มีความสงบหรือมีพื้นฐานของสมาธิอยู่แล้ว จะเทศน์เรื่องอะไร จิตท่านก็ไม่ส่งไปด้วย จะอยู่โดยลำพังและรู้อยู่กับตัวนั้น ก็สงบได้โดยไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องเทศน์นั้นเลย

แต่ส่วนมากทางด้านปฏิบัติย่อมจะเทศน์ทางภาคปฏิบัติคือจิตตภาวนา ดังที่เราได้ยินได้ฟังเรื่อยมาอย่างนี้ ในครั้งพุทธกาลท่านเทศน์อย่างนั้น เพราะเป็นภาคปฏิบัติล้วน ๆ มากกว่าทางด้านปริยัติ การปฏิบัติทางด้านจิตตภาวนาเป็นพื้นฐานแห่งการปฏิบัติศาสนาของพระในครั้งพุทธกาล ปริยัตินั้นมีเพียงเล็กน้อย ไม่ได้เป็นเนื้อเป็นหนังจริง ๆ เหมือนภาคปฏิบัติ เพราะฉะนั้นการเทศน์ท่านจึงมักจะเทศน์ทางภาคปฏิบัติจิตตภาวนา เริ่มแต่สมาธิไป ไม่ว่าจะสมาธิขั้นใด ขั้นขั้น ๆ เช่น ขณิกสมาธิ สงบได้ชั่วขณะ ๆ อุปจารสมาธิ สงบแล้วออกมารู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องนิมิต

ที่ท่านว่าอุปจารสมาธินั้น หมายถึงรวมเฉียด ๆ นั้นแหละ ผู้ที่จะเข้าใจเรื่องอุปจารสมาธินี้ต้องเป็นผู้ปฏิบัติ ต้องเป็นผู้มีจิตเป็นสมาธิและเข้าใจในอุปจาระด้วยภาคปฏิบัติของตนเอง คือในขณะที่จิตสงบลงไปแล้ว แทนที่จะเข้าอยู่เป็นความสงบแนบแน่นกลับไม่เข้า เข้าไปนิดเดียวแล้วก็ออกรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ตามจรตนิสัยของผู้เช่นนั้น นี่ท่านเรียกว่าอุปจารสมาธิ สมาธิประเภทนี้ไม่ได้เป็นทุก ๆ รายไป เป็นเฉพาะผู้มีนิสัยที่เกี่ยวข้องกับรูสิ่งภายนอก ดังที่ท่านปรากฏในนิมิต เห็นอันนั้นเห็นอันนี้ รู้นั้นรู้นี้ต่าง ๆ

ตั้งที่ว่าเป็นเปรต เป็นผี เป็นเทวบุตรเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องกับท่าน นี่จะเกี่ยวกับอุปการะนี้เอง จึงมีได้สำหรับท่านผู้มีนิสัยอย่างนี้

ส่วนมากนักปฏิบัติมักจะเป็นขณะอยู่เสมอในภาคปฏิบัติเรา คือสงบลงไปแล้วก็มียับเยิบ ๆ ความปรุงแต่งของจิตเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ในนั้นแหละ ทั้ง ๆ ที่พื้นฐานของจิตนั้นมีความแน่วแน่ มีความละเอียด มีความมั่นคงเป็นฐานของสมาธิจริง ๆ แต่อาการของจิตนั้นมักจะเป็นขณะ ๆ อยู่เสมอ นี่หมายความว่าจิตมีคิดมีปรุงอย่างละเอียด ๆ อย่างแผ่วเบาที่สุด ในวงสมาธิของผู้ที่มีจิตเป็นสมาธิแล้วมักจะเป็นเช่นนั้นเป็นส่วนมาก

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติทั้งหลายไม่พึงจะมายึดเอาคำอธิบายนี้ไปเป็นเหตุเป็นผล หรือเป็นอารมณ์แก่จิตใจของตน มากยิ่งกว่าการปฏิบัติตนเพื่อความสงบเย็นใจ แล้วปรากฏผลขึ้นมากับตนเอง นั้นแลเป็นสิ่งที่แน่นอนมากกว่าการได้ยินได้ฟังจากท่านสอน หรือจากท่านอธิบายให้ฟัง นั้นเป็นความแน่นอน

แล้วประการหนึ่งจิตที่สงบเหมือนตกเหวดตบอ้อมก็มี อันนี้ก็เกี่ยวกับอุปการะ พอหลงเต็มที่แล้วถอยออกมาอย่างหนึ่ง มันเป็นอุปการะ คือ อุป แปลว่าเข้าไป ถ้าจะแปลตามศัพท์ จาร แปลว่าเที่ยว เข้าไปแล้วไม่เข้าไปในองค์สมาธิจริง ๆ ถอยออกมาว่านั่นรู้นี้กระแสนของจิตเที่ยวออกไป ท่านจึงเรียกว่าอุปการสมาธิ ส่วน อุปปนา หมายถึงความแนบแน่น

ขณะฟังขอได้ตั้งความรู้สึกด้วยความมีสติอยู่กับใจตัวเอง ไม่จำเป็นต้องมาจดจ่อ กับผู้เทศน์ภายนอกนี้ เมื่อจิตมีสติอยู่กับตัวแล้วก็จะทราบอยู่ที่นั่น ความสัมผัสธรรมจากกระแสเสียงของท่านกับความรู้สึกของเราที่เกี่ยวข้องกันอยู่โดยลำดับลำดับ จะทำให้จิตเพลินตัวไปกับกระแสเสียงนั้น แล้วสงบหรือละเอียดลงไปโดยลำดับ ๆ ภายในจิตจนกลายเป็นจิตสงบได้ให้เห็นอย่างชัดเจน นี่วิธีการภาวนาการฝึกจิต

ภาคปฏิบัติเป็นภาคที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติหายสงสัยในธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะส่วนภายในภายนอก หยิบละเอียด เป็นสิ่งที่จะทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นหายสงสัยได้โดยลำดับลำดับ ผิดกันกับภาคปริยัติที่เราศึกษาเล่าเรียนอยู่มากทีเดียว คือภาคปริยัติมีแต่การจดจำล้วน ๆ จดจำได้มากน้อยเพียงไร ก็เท่ากับสร้างความสงสัยสนเท่ห์ที่ไม่แน่นอนใจไปตลอดอยู่นั่นเอง คือไม่เป็นที่แน่ใจจากความเรียนความจำได้นั้น แต่ภาคปฏิบัติไม่เป็นเช่นนั้น เช่นสมาธิจิตสงบขนาดใดก็เข้าใจตัวเอง อ้อ ท่านว่าสมาธิเป็นอย่างนี้เอง นั่นรู้แล้ว เข้าใจไปโดยลำดับ ไม่ว่าจะ เป็นสมาธิขั้นหยาบ ขั้นกลาง ขั้นละเอียดแนบแน่นขนาดไหน เป็นสิ่งที่ประจักษ์กับใจหายสงสัย นี่ละท่านเรียกว่าความจริง คือเราไปเจอเอาจริง ๆ

ที่แรกเราก็เจอในปริยัติ อ่านตามตำรับตำรา ได้แต่ชื่อ ได้แต่ความคาดเอาไว้ เหมือนกับว่าเป็นกรูหมายป้ายทางอะไรทำนองนั้น แต่ครั้นแล้วก็มีความสงสัย สนทนาคู่เคลือบแคลงอยู่นั้นแหละ ไม่หาย เรียนไปมากไปน้อยเพียงไรก็ตาม จนกระทั่งถึงนิพพาน ก็ยังจะสร้างภาพเรื่องนิพพานขึ้นอีก ทั้ง ๆ ที่นิพพานไม่มีภาพอย่างที่วาดไว้ นั้น สวรรค์ไม่มีภาพ นรกไม่มีภาพ อย่างที่เราวาดไว้นั้น มันก็วาดกันได้อย่างสบาย ๆ เพราะความเคยชินของจิตเป็นเช่นนั้น ด้วยเหตุนี้เองการเรียนมากน้อยจึงไม่พ้นที่จะวาดภาพหลอกตัวเอง เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ต้องสงสัยอยู่นั้นแล

แต่การกล่าวทั้งนี้ เราไม่ได้ประมาททางด้านปริยัติ เป็นแต่จะให้ทราบเรื่องปริยัติ เป็นไปในทางแฉะนั้น แต่ทางภาคปฏิบัติเป็นไปในทางแฉะนี้ แยกต่างกันอย่างนี้ต่างหาก นี่ภาคปฏิบัติพอได้ปรากฏขึ้นเพียงจิตสงบเท่านั้นก็มีความตื่นเต้น มีความตอกตีใจอะไรพูดไม่ถูก หากทราบชัด ๆ ว่าจิตสงบเป็นเช่นนี้ หรือจิตเป็นสมาธิเป็นเช่นนี้ นี้หมายถึงความจริงที่ปรากฏกับตัวเองจากภาคปฏิบัติ

จากนั้นก็เป็นเรื่องของปัญญา ปัญญาไม่ใช่จะเกิดเอาเฉย ๆ ตามธรรมดานิสัยของเรา ๆ ท่าน ๆ เว้นนิสัยของท่านผู้เป็นอุคฆฏัตถุญญ วิปจิตถุญญ คือผู้ที่จะรู้ได้อย่างรวดเร็ว อันนั้นเราจะเอามาเทียบหรือเอามาเป็นแบบเดียวกันกับเราไม่ได้ ผิดกันอยู่มาก ส่วนมากที่ท่านพูดถึงว่าปัญญานี้ต้องได้อาศัยการพิจารณา พาเดินพาคิดพาอ่านไตร่ตรองเหตุผลกลไกต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องอรรถเรื่องธรรม มี อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อสุภะอสุภัง เป็นพื้นฐานของการดำเนินทางด้านปัญญา

ไม่ใช่จิตเป็นสมาธิแล้วจะเป็นปัญญาเอง พูดเช่นนั้นคือผู้จิตไม่เคยมีสมาธินั่นเอง พูดแบบเดา ๆ จะเกิดได้เองเฉพาะท่านผู้ที่เป็นอุคฆฏัตถุญญ วิปจิตถุญญ เป็นสมาธิเป็นปัญญาไปโดยลำดับในขณะนั้น ๆ จนกระทั่งถึงบรรลุนิพพานต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากมาย นี่เป็นได้จริง ปัญญาเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันกับสมาธิ

คือสมาธิได้แก่ความสงบไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวายกับเรื่องโลกเรื่องสงสาร มีความสงบเย็นอยู่ในจิตของตัวเอง แล้วก็ไตร่ตรองตามกระแสธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไป นั้นละเหมือนกับว่าปัญญาก้าวเดินไปตาม เรียกว่าตามเสด็จก้าวไปเรื่อย จิตสงบแนวไปกับสายอรรถสายธรรมคลองอรรถคลองธรรม ไม่ออกไปทางโลกทางสงสาร มีความสงบตัวละเอียดล่ออยู่ในนั้น ปัญญาก็ก้าวเดินไปตามที่ท่านแสดง นั่นเป็นปัญญาของท่านผู้ที่มีอุปนิสัยที่จะรู้อย่างรวดเร็ว เช่น อุคฆฏัตถุญญบุคคล วิปจิตถุญญบุคคล

ขนาดพวกเราจะได้อาศัยการพาดำเนิน พวกคั่นคว่ำ พาพิจารณาเสียก่อน เช่นเดียวกับเราฝึกหัดเด็กให้ทำงาน และควบคุมงานกับเด็กไม่ให้เด็กเถลไถล เพราะเด็กยังไม่ทราบผลของงาน จึงไม่มีแก่ใจที่จะทำงานทั้งหลายให้ได้ผลขึ้นมา ต้องอาศัย

การควบคุมจากผู้ใหญ่เสียก่อน ไม่อย่างนั้นเด็กก็เถลไถล นี่ก็เหมือนกันปัญญาชั้นเริ่มแรกยังไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง ผู้เป็นสมาธิแล้วจึงมักติดสมาธิคือความสงบ เพราะจิตสงบนี้ไม่มีอะไรเข้าไปกระทบกระเทือน อยู่สบาย ๆ เลยกลายเป็นจิตที่เกี่ยวไปเสียได้ ถ้าเราพูดถึงธรรมะชั้นสูงเข้ามาเกี่ยวข้อง

ถ้าไม่เกี่ยวกับเรื่องธรรมะชั้นสูง ที่มีความละเอียดหรือคุณภาพสูงยิ่งกว่านี้แล้วสมาธิเป็นที่กล่อมใจได้ดีมาก บรรเทาความทุกข์ทั้งหลายได้เป็นอย่างดี เพราะคิดภายนอก ตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใด ๆ ย่อมไปกระทบจนถึงใจเสมอ นี่ก็เป็นความวุ่นวายอันหนึ่ง เป็นความกระเพื่อมหรือเป็นการรบกวนจิตอย่างหนึ่ง

เราไม่ต้องพูดถึงเรื่องอารมณ์ที่เป็นขึ้นเพราะอำนาจแห่งสมุทัย มันพาคิดพายุ่งเหยิงวุ่นวายกับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ให้เกิดความทรมานทรมาย ให้เกิดความรัก ความชอบใจความกำหนัดยินดีนั้นเลย เราพูดแต่เพียงความสัมผัสสัมพันธ์ธรรมดานี้ มันก็กระทบกระเทือนจิต เมื่อจิตได้เป็นสมาธิแล้วนะ ถ้าจิตไม่เป็นสมาธิแม้จะตื่นตายไปก็ตาม ดันไปเหมือนฟุตบอลก็ตาม จะไม่ทราบเหตุผลกลไกของตัวเองว่าเป็นอย่างไร

ก็เหมือนอย่างไม่ว่าใครละ ดูใจเรารู้เองว่าจิตไม่เป็นสมาธิเป็นยังไง มันอยู่เฉย ๆ ได้เมื่อไร มันหมุนตัวของมันอยู่ด้วยอำนาจของสมุทัยผลักดันให้ไปตลอดเวลา ไปทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส อารมณ์อดีตนี้เป็นของสำคัญ เอามายุ่งเหยิงวุ่นวาย เฉพาะอย่างยิ่งกามราคะเป็นสำคัญมากที่สุด กวนมากที่สุดต่อจิตที่ไม่มีสมาธิ

เมื่อจิตมีสมาธิแล้วย่อมสงบ สิ่งเหล่านี้สงบไปหมดประหนึ่งว่าไม่มี เพราะมีอาหารคือความสงบเย็นใจเป็นเครื่องตีแทนสิ่งเหล่านั้น จึงไม่ไปยุ่งกับสิ่งเหล่านั้น ทีนี้เมื่ออาศัยความสงบนานไป ๆ กระทบเรื่องอะไร เช่น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็เป็นเรื่องกระทบกระเทือนจิตใจกระเพื่อมจิตใจ เหมือนกับเป็นการรบกวนความสงบของตัวเองที่อยู่ในสมาธินั้นเสีย เลยไม่อยากคิด แล้วเข้ามาสู่สมาธิทำแต่สมาธิ มีแต่ความสงบแนวอยู่ยงนั้น นี่ติดได้อย่างนี้ผู้ที่ติดสมาธิ

จนกระทั่งวันตายก็ไม่มีปัญญา ถ้าไม่พาก้าวทางด้านปัญญา จะรอให้สมาธิเป็นปัญญาขึ้นมาเองนั้นเป็นไปได้ว่างั้นเลย นักปฏิบัติในวงปฏิบัติจะต้องยืนยันกันตรงนี้ อย่างชัดเจน ในจิตใจของเนยยบุคคลอย่างพวกเรา ๆ ท่าน ๆ เว้นท่านผู้ที่เป็นขิปปาภิญญาเสีย คือท่านผู้รู้เร็วนั้นเป็นไปด้วยกัน ถ้าธรรมดาแล้วต้องได้พาพิณิจพิจารณา

จนกระทั่งปัญญาได้ปรากฏตัวขึ้นมา มีผลจากการพิจารณาทางด้านปัญญาขึ้นมา เป็นลำดับลำดับ นั้นแสดงว่าเริ่มเห็นผลของงานแล้ว จากนั้นไปปัญญาก็จะค่อยไหวตัว เริ่มรู้จักหน้าที่การงานของตัวเอง เช่นเดียวกับผู้ใหญ่เรานี่ ทำการทำงานไม่ต้องมีใครมาบังคับบัญชา เพราะทราบผลของงานแล้วย่อมจะทำไปโดยลำพัง นี่ก็เหมือนกันพอ

ปัญญาได้เห็นผลของงานตัวเองแล้ว ก็ย่อมจะก้าวไปโดยลำดับ นี่ท่านว่าปัญญาเริ่มเกิดเห็นได้ชัด

พอปัญญาเริ่มเกิดแล้ว ในความที่เคยติดในสมมติไม่อยากจะเหิงวุ่นวายกับสิ่งใด ๆ แม้ทางด้านปัญญาอันจะเป็นทางถอดถอนก็ตาม จิตก็เห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งเหิงวุ่นวายไปเสียนั่น ถอนตัวออกมาจนกระทั่งปัญญาได้ก้าวตัวออกไปจริง ๆ แล้ว มีหน้าซำกลับมาโทษสมมติว่านอนตายอยู่เฉย ๆ นั่นเพราะคุณค่าทางผลที่เกิดขึ้นจากด้านปัญญานั้น มีคุณค่ามากกว่าสมมติขึ้นเป็นลำดับ ๆ จึงสามารถที่จะมาตำหนิสมมติ แม้ว่าเคยมีความสุขความสงบเย็นใจมาแต่ก่อนก็ตาม ทราบได้อย่างชัดภายในจิตใจของตัวเอง ถึงกับว่ามัวแต่สมธินอนตายอยู่เฉย ๆ นั้น

ที่นี้มาเห็นโทษแห่งการติดในสมมติแล้วว่ามานอนตายอยู่เฉย ๆ พุดถึงขนาดนั้น หรือว่าคิดถึงขนาดนั้นกับตัวเอง ตำหนิตัวเอง คือตำหนิสมมติของตัวเองที่เคยเป็นมาแต่ก่อน เมื่อได้เห็นเหตุเห็นผล เห็นคุณค่าของทางด้านปัญญาแล้วเป็นอย่างนั้น และต่อจากนั้นไปก็ก้าวละ นั่นละท่านว่าปัญญาเกิด หลักปฏิบัติทราบได้อย่างนี้ เป็นอย่างนี้ และปัญญาประเภทนี้ไม่ขึ้นอยู่กับอะไร ใครจะมาสอนก็ตามไม่สอนก็ตาม ต้องเป็นเรื่องของตัวเองผลิตขึ้นมาเอง เกิดขึ้นเอง พิจารณาไปเอง แกไขถอดถอนกิเลสไปเองโดยลำดับลำดับ เป็นอัตโนมัติของตัวเอง นี่เป็นปัญญาที่หาที่ไหนไม่ได้ เรียนที่ไหนไม่ได้เลย

แม้แต่พระพุทธเจ้าท่านประทานอุบายให้แล้วเท่านั้น ก็ยังได้อุบายจากพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่าสาวก ๆ แปลว่าผู้สดับรับฟังก็ตามนะ พอถึงปัญญาขั้นนี้แล้วจะไม่ไปสนใจอะไรกับใครนักเลย จะหมุ่นตัวเป็นลำดับลำดับไป นอกจากถึงขั้นหรือถึงระยะที่มันติด เกิดความฉงนสนเท่ห์สงสัยไม่แน่ใจ นั่นละเหมือนกับว่าเจอกองทัพสมุทัย เจอกองทัพของข้าศึกซึ่งเราไม่เคยเห็นไม่เคยพบว่อกองทัพจะมีกำลังขนาดนี้ นั่นถ้าเราเทียบแล้วหาอุบายวิธีการที่จะแกไขถอดถอนหรือว่าปราบปรามสิ่งนั้นไม่ได้ นั่นละถึงจะประหวัดแล้ววิ่งเข้าหาครูหาอาจารย์ที่หนึ่ง ๆ

เช่นอย่างพระสาวกที่ได้สดับรับฟังประพฤติปฏิบัติอยู่ในป่าในเขา แล้วมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่ออรรถเพื่อธรรมทั้งหลาย หรือเพื่อทูลถามปัญหาที่อย่างนี้เอง ออกจากนั้นแล้วจะไม่ยุ่งอีกเหมือนกัน จะมีแต่ความหมุ่นตัวเป็นเกลียวไปอยู่ภายในหัวใจ นี้แหละเรียกว่าปัญญาอัตโนมัติ หรือจะเรียกว่าภาวนามยปัญญาก็ได้ไม่ผิด

ปัญญานี้พิจารณาเองเกิดขึ้นเอง พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงตัวเองอยู่ในนั้น ไม่มีอะไรเหมือนปัญญาประเภทนี้ การแกไขการถอดถอนกิเลสก็ถอดถอนไปในตัวของปัญญาขั้นนี้เกิดขึ้น ๆ นั่นแล เพราะฉะนั้นในเรื่องการแกไขถอดถอนกิเลสหรือปราบกิเลสให้สิ้นซากลงไป จึงแนเป็นลำดับลำดับไปไม่สงสัย มีแต่กำลังใจที่จะพุ่ง ๆ ต่อความพัน

ทุกข์เท่านั้น นี่ละพระสาวกทั้งหลายท่านเป็นอย่างนี้ เมื่อได้ยินได้ฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วมาบำเพ็ญโดยลำพังตนเอง จนเป็นผลขึ้นมาตามลำดับลำดับ นับแต่สมาธิขึ้นมาถึงขั้นปัญญา และถึงขั้นปัญญาที่กล่าวนี้

อยู่ที่ไหนท่านก็เพลิน วันคืนยืนเดินนั่งนอนท่านจะมีแต่งาน มีแต่งานรบกวนฆ่ากิเลสทั้งมวล เว้นแต่หลับเท่านั้น แล้วเรื่องของกิเลสที่จะผลิตตัวขึ้นมาเป็นเครื่องสังหารธรรมทั้งหลายเหมือนอย่างแต่ก่อน หรืออำนาจของสมุทัยหมุนจิตให้เป็นวิภูจิตเหมือนอย่างแต่ก่อนนั้น นับวันด้อยลงโดยลำดับลำดับ หากทางที่จะหมุนตัวขึ้นมา ผลิตตัวขึ้นมาเป็นกิเลสตัณหาอาสวะเหมือนอย่างแต่ก่อนไม่ได้

เพราะอำนาจของปัญญานี้เป็นเหมือนน้ำไหลไฟสว่างจ้าเข้ามา ๆ กองทัพระธรรมนี้เรียกว่าเผาไหม้เข้าไปโดยลำดับลำดับ เกินกว่าที่กิเลสทั้งหลายจะมาตั้งบ้านตั้งเรือนสร้างวิภูจากวิภูจิตขึ้นภายในจิตใจนั้นได้ นี่ท่านจึงแน่วในความพ้นทุกข์ของท่าน นี่ละความเพียรเมื่อเป็นไปถึงขนาดนั้นแล้ว อิริยาบถทั้งสิ้นไม่มีคำว่าเว้นความเพียร เว้นแต่หลับเท่านั้น พอตื่นขึ้นมาความเพียรก็เป็นไปเอง ระหว่างธรรมกับกิเลสนั่นเองละพูดง่าย ๆ พัดพินกันไปเรื่อย ๆ ไปโดยลำดับลำดับ ประเภทไหนที่ขาดไปแล้วสิ้นไปแล้วรู้ ๆ เป็นลำดับลำดับ ส่วนที่เบาบางไปก็รู้และเห็นชัดภายในจิตใจ และแน่วชัดในความจะหลุดพ้นของตนว่าแน่นอน นี่ละปัญญาขั้นสังหารกิเลส เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากภาวนามยปัญญา

จากนั้นไปก็ก้าวเข้าสู่มหาสติปัญญา นี่หมายถึงปัญญาอันแก่กล้า สติปัญญาอันแก่กล้าซึ่งเกิดมาจากภาวนามยปัญญานั้นแล จนกระทั่งสังหารกิเลสที่มีอยู่ภายในจิตใจอันเป็นส่วนละเอียดหมดโดยสิ้นเชิงไม่มีอะไรเหลือ นั้นละสติปัญญาขั้นนี้ถึงจะปล่อยตัวเป็นไปโดยหลักธรรมชาติเอง ไม่ต้องมีใครบังคับ ต่างอันต่างจริง

เพราะทุกข์ก็ดี สมุทัยก็ดี นิโรธก็ดี มรรคก็ดี ต่างอันเป็นสังขารธรรม ต่างอันเป็นสมมุติด้วยกัน แต่เป็นเครื่องแก่กัน มรรคเป็นเครื่องแก่สมุทัย นิโรธดับก็คือดับทุกข์อันเป็นผลเกิดขึ้นจากสมุทัยนั้นแล เมื่อทั้งสี่อย่างนี้ได้ทำหน้าที่ของตนโดยสมบูรณ์แล้วก็ผ่านไป เพราะฉะนั้นสติปัญญาอันอยู่ในองค์มรรค หรืออยู่ในองค์อริยสังขเช่นเดียวกัน จึงต้องผ่านไปเช่นเดียวกันกับทุกข์กับสมุทัยที่ผ่านหรือสลายตัวไปเช่นนั้น

สติปัญญาที่นำมาใช้อยู่ธรรมดานี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นธรรมดา ๆ อาศัยเพียงเล็กน้อย ๆ เท่านั้น ไม่ใช่สติปัญญาประเภทที่ฆ่ากิเลส ประเภทที่ฆ่ากิเลสก็ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น สูงสุดของสติปัญญาที่ฆ่ากิเลสก็คือมหาสติปัญญา เหมาะสมกับกิเลสประเภทที่ว่าละเอียดสุดก็ได้แก่ อวิชชาปุจฺจยา สงฺขารา เท่านั้น เมื่อธรรมชาติที่ละเอียดสุดใน

ฝ่ายสมุทัยนี้ได้สลายตัวลงไปเพราะอำนาจแห่งมรรคมีสติปัญญาเป็นสำคัญแล้ว ก็หมดปัญหาไปด้วยกัน

อันหนึ่งที่นอกเหนือไปจากอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นี่คืออะไร นั่นคือธรรมชาติที่บริสุทธิ์ จิตที่บริสุทธิ์ อันนั้นไม่ได้สลายไปตามทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เพราะทั้งสี่นี้เป็นสมมุติ แต่ธรรมชาติที่บริสุทธิ์นั้นเป็นวิมุตติจึงไม่เกี่ยวข้องกัน นี้ภาคปฏิบัติ

นี่ละธรรมของพระพุทธเจ้าท่านสอนให้ถึงขีดสุดของวิภูจิตวิภูจักร จนวิภูจิตนี้กลายเป็นธรรมจักรคลี่คลายตัวของตัวออก ที่แต่ก่อนมัดตัวเองเข้าไป จึงเรียกว่าวิภูจิต สมุทัยเป็นเครื่องผูกมัด มรรคคลี่คลายออกโดยลำดับลำดับ จนกระทั่งหมดโดยสิ้นเชิง ไม่มีอะไรเหลือ เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้วก็สิ้นปัญหาโดยประการทั้งปวง

ขึ้นชื่อว่าสมมุติใด ๆ เข้าไปเกี่ยวข้องในจิตที่บริสุทธิ์นั้นไม่ได้อีกแล้ว แม้ท่านมีชีวิตอยู่ก็เพียงทรงธาตุทรงชั้นรับผิตชอบกันไปเพียงเท่านั้น ไม่ได้รับผิตชอบด้วยอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นเหมือนอย่างแต่ก่อนมาเลย ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า ภารา หเว ปญจกขุขุธา ภาราหาโร จ ปุคฺคโล เป็นต้น ชั้นทั้งหลายเป็นภาระอันหนัก นี้หนักได้ทั้งปุถุชน เป็นภาระรับผิตชอบได้ทั้งพระอริยบุคคลชั้นพระอรหันต์ แต่ท่านรับผิตชอบเฉย ๆ ท่านไม่ได้อุปาทาน แต่สามัญญธรรมดาเราทั้งหนักด้วย ทั้งอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นก็เป็นภาระอันหนักที่ต้องแบกด้วยกันด้วย แต่ท่านผู้สิ้นไปแล้วท่านมีแต่ความรับผิตชอบในชั้นของท่านเอง

สัญชาติญาณนี้หากมีต่อกันอยู่เช่นนั้น ทั้ง ๆ ที่ไม่ยึดไม่ถือก็มีต่อกัน ยกตัวอย่างเช่น เราเดินไปตามถนนหนทางนี้เราลื่นมันจะหกล้มลองดูซิ จะพยายามช่วยตัวเองจนสุดความสามารถนั่นแหละ หากว่าลื่นก็สุดวิสัยแล้วถึงจะยอมล้ม ถ้าไม่สุดวิสัยแล้วจะช่วยตัวเองตลอด นี่อาการเช่นนี้ หรือเดินไปตามทางนี้ มองลงไปเห็นรากไม้แต่เข้าใจว่าเป็นงูและจะโดดผิงในทันที ทั้ง ๆ ที่กำลังจะก้าวเหยียบลงอยู่นั้นแหละ แต่ไม่ก้าวไม่เหยียบ โดดผิงข้ามไป นี่ก็เป็นสัญชาติญาณแห่งความรับผิตชอบของจิตประเภทนี้เหมือนกันกับจิตทั่ว ๆ ไป เป็นแต่ต่างกันที่ตรงความรู้ ไม่สะทกสะท้าน ไม่ตื่นไม่ตกใจ ไม่เสียอกเสียใจ ไม่ตื่นเต้น เหมือนจิตสามัญญธรรมดาเราเท่านั้น

ส่วนสามัญญธรรมดาเรา ถ้าวางได้ถึงขนาดที่โดดผิงด้วยความเข้าใจว่าจะเหยียบหลังงูนี้ จิตจะเป็นอย่างไรบ้างใครก็ทราบ ร้อนวูบทันทีใช่ไหมละ นั่น และมีความตื่นเต้น มีความตกใจเป็นกำลัง เห็นได้ชัดในขณะนั้น แต่จิตของท่านผู้บริสุทธิ์แล้วไม่ได้มีถึงจะเป็นก็ตาม จะช่วยตัวเองขนาดไหน เช่น ความสิ้นยังงี้ จะหกล้มก็มกราบลงไปก็

ตาม ยังใจจิตของท่านก็ไม่มีในเรื่องเหล่านั้น นี่ละต่างกันที่ตรงนี้เท่านั้นเอง จึงเรียกว่า
 สัจจะญาณ อันนี้เป็นของมีมาดั้งเดิมไม่ถอน ไม่เคยปรากฏว่าอันใดถอน

หลักธรรมชาติที่เป็นความยึดมั่นถือมั่นนั้นออกจากโมหะอวิชชาพาให้ยึดมั่นถือ
 มั่น เมื่อธรรมชาตินั้นได้ผ่านไปแล้ว ความยึดมั่นถือมั่นถึงจะบังคับให้ยึดก็ไม่ยึด เพราะ
 ไม่มีอะไรมาเป็นสาเหตุให้บังคับ อันที่เป็นสาเหตุให้บังคับก็คือ อวิชชาปัจจุยา สงขาร
 นั้นเป็นตัวสาเหตุแท้ ๆ ให้บังคับ ให้ยึดมั่นถือมั่นโดยหลักธรรมชาติของตัวเอง พอ
 ธรรมชาตินั้นได้ผ่านไปหมดสิ้นไปแล้ว จึงไม่มีอะไรที่จะยึดมั่นถือมั่น

การเรี่ยจิต เรี่ยเรื่องของเรานี้เป็นของสำคัญมากที่สุด ผู้นี้จะผู้จะเวียนว่าย
 ตายเกิดในวัฏสงสารไม่ใช่ผู้ใด จิตแต่ละดวง ๆ นี้เองที่มีเชื้อฝังอยู่ภายใน เชื้อแห่ง
 ความเกิดมีอยู่ด้วยกัน ไม่ว่าสัตว์ว่าบุคคล สัตว์น้ำสัตว์บก สัตว์บนฟ้าอากาศที่ไหน ขึ้น
 ชื่อว่าสัตว์แล้ว มีธรรมชาตินี้ฝังอยู่ด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นวิญญานทั่วแดนโลกธาตุนี้
 จึงไม่มีวิญญานดวงใดว่างจากความเกิดแก่เจ็บตาย หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปในภพ
 น้อยภพใหญ่หรือว่าเป็นนักท่องเที่ยว ไม่มีความว่างจากความเป็นนักท่องเที่ยว

เว้นจิตของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์เท่านั้น เพราะอันนั้นหมดเชื้อแล้ว แล้ว
 ก็หายกังวล นิจฺฉาโต ปรีณิพฺพุโต ท่านว่าดับสนิท ความหิวความกระหายอะไรจึงไม่มี
 เหลือ ดับสนิทหมด นั่นท่านไม่เรียกว่าจิตวิญญานเสีย ถ้าลงถึงขั้นนั้นแล้วท่านไม่เรียก
 ละ มีแต่ว่าปรีณิพพาน ๆ คือรอบหมด ๆ ดับรอบหมดจริง ๆ ขึ้นชื่อว่าพิษภัยอันใดที่
 พาให้เกิดตาย ๆ เหมือนอย่างที่เป็นมาแล้ว ดับรอบไม่มีอะไรเหลือเลย ท่านว่าอย่างนั้น
 ธรรมชาติที่บริสุทธิ์เอาอะไรไปดับ ท่านไม่ได้พูดถึงธรรมชาติที่บริสุทธิ์ดับรอบนี้นะ
 หมายถึงสิ่งแวดล้อมอันเป็นสมมุติทั้งหลายนี้ดับรอบต่างหาก

การที่จะแก้ การที่จะรู้เรื่องวิถีทางเดินของจิต ความคิดความปรุงของจิต ความ
 สำคัญของจิตที่ก่อความวุ่นวายให้เราอยู่ตลอดเวลา นี้ จึงเป็นสิ่งที่เราจะต้องใช้ความ
 พินิจพิจารณาด้วยสติปัญญาอย่างมากทีเดียว เฉพาะอย่างยิ่งคือนักบวชเราเท่านั้น ที่จะ
 เป็นผู้ได้ทำหน้าที่เหล่านี้ เพื่อความรู้ในวิถีจิตของตัวเองได้โดยลำดับ ๆ จนกระทั่งได้
 อย่างชัดเจน เพราะหน้าที่การงานอะไร ๆ ก็ไม่มีมาบีบบังคับเหมือนฆราวาสญาติโยม
 เขา

งานของพระในครั้งพุทธกาลจึงมีแต่เรื่องงานเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนา งานฆ่า
 กิเลส ไม่มีคำว่างานสั่งสมกิเลสเหมือนสมัยปัจจุบันนี้ สมัยปัจจุบันนี้ไม่ว่าเราว่าท่านมัน
 กลับตรงกันข้ามไปแล้ว ว่างานจะฆ่ากิเลสนี้รู้สึกว่ามันอะไร มันเคอะ ๆ เขิน ๆ เหมือน
 ของแปลกประหลาด เหมือนของไม่มีในโลก แต่ว่าถ้างานสั่งสมกิเลสนี้มันสนุก เพราะ
 ใครก็อยากทำ ๆ อันเป็นเรื่องของการสั่งสมกิเลส ทั้ง ๆ ที่เราไม่ได้พูดว่าเราต้องการสั่ง

สมกิเลสก็ตาม หลักธรรมชาติมันหากพาให้เป็นอยู่อย่างนั้น เลยกลายเป็นเรื่องบวชมา
สั่งสมกิเลสไปเสียแทนที่จะฆ่ากิเลส

ถ้าเราอยากจะทราบว่าจะจิตมันสั่งสมกิเลสสั่งสมยังไง ให้มีสติ เอ้าดูเข้าไป จะเห็น
ได้อย่างชัดเจน ๆ ประจักษ์ที่ไรบ่ก็เหมือนกับว่ามันคว่ำมาเต็มมือแล้ว ประจักษ์อะไรพบบว่ามา
เต็มมือแล้ว คว่ำเอาฟืนเอาไฟมาด้วย อำนาจของการคว่ำได้แก่กิเลสสมุทัยพาให้คว่ำ
นั้น เต็มมือ ๆ มีแต่ความทุกข์ความทรมานภายในจิตใจ เมื่อสติก็รู้แล้วปัญญาจะนอน
ตัวอยู่ได้อย่างไร มันก็รอบตัวทันที ๆ ออกจากนั้นมันก็ไม่ได้สั่งสม

เพราะฉะนั้นจิตที่ก้าวเข้าสู่ทางด้านปัญญาแล้ว กิเลสจึงไม่สามารถที่จะสั่งสมตัว
เองขึ้น หรือผลิตตัวเองขึ้นได้เหมือนอย่างแต่ก่อน อย่างน้อยก็จะสะดวงเหมือนอย่าง
แต่ก่อนไม่ได้ แต่เราไม่อยากจะพูดว่าเป็นอย่างนั้น มีแต่จะพูดว่ามันค่อยๆ กุดตัวลงไป
ๆ เท่านั้น เช่นสิ่งที่มีอยู่แล้วมันค่อยๆ กุดตัวลงไป สิ่งที่ยังไม่มีเกิดไม่ได้ เราอยากพูดอย่างนี้
ให้เต็มหัวใจ เพราะเคยเป็นอย่างนั้นจริง ๆ นี้ แล้วประจักษ์เสียด้วยนะ เพราะฉะนั้น
การเทศนาว่าการจึงพูดตามเหตุตามผล ตามความสัตย์ความจริงที่ปรากฏให้หมู่เพื่อน
ฟัง เราไม่ได้โอ้อวด เราพูดตามหลักความจริงที่ได้เคยประพฤติปฏิบัติมาอย่างไร มัน
ปรากฏที่ใจนี้ทั้งนั้นไม่ว่าธรรมว่ากิเลสไม่ว่าอะไร

ใจเป็นภาชนะอันใหญ่โตมาก เป็นปัญหาอันสำคัญมากที่สุด เมื่อถึงขั้นจะรู้
แล้วอะไรปิดไว้ไม่อยู่เลย สิ่งไม่เคยรู้ก็รู้ สิ่งไม่เคยเห็นก็เห็น จนเป็นเรื่องที่ว่าอัครรรย
พูดง่าย ๆ ไม่มีอะไรจะอัครรรยเกินจิตกับธรรมเห็นกันเจอกัน จิตกับกิเลสเจอกัน จิต
กับเหตุการณ์ต่าง ๆ เจอกันแหละ อันนี้มีตามีหุมีเท่าไรก็เถอะไม่เห็นจะว่าไง เมื่อไม่ถูก
ช่องถูกทางที่จะเห็น เพราะฉะนั้นศาสตร์ของคอกจึงไม่มีอะไรเสมอ ไม่มีใครเสมอได้เลย
ยอมกราบอย่างราบเลย เหตุใดจึงรู้ถึงขนาดนั้น ๆ ไม่มีใครสอนเลย ทำไมพระองค์รู้ได้
ๆ

โอ้เราจะต้องสอนแทบเป็นแทบตาย ในตำรับตำรามีกี่ตำรับตำราแบกก็แบกไปไม่
ไหว มันหนักขนาดนั้นยังแก้ตัวเองไม่ได้นี่ จะว่าโง่ขนาดไหนพวกเรานี้ละ มันอยากจะ
พูดอย่างนั้น เมื่อถึงขั้นที่ควรจะรู้แล้วเป็นอย่างนั้นจริง ๆ นี้ ไม่ควรจะรู้ก็รู้ ไม่ควรจะ
เห็นก็เห็น สิ่งที่ไม่ควรเป็นเป็นขึ้นมาได้ประจักษ์กับใจ ๆ เพราะมันเหมาะจังหวะ ๆ กัน

ในเมื่อธรรมได้เกิดขึ้นที่ใจแล้วมีแต่เรื่องธรรม จะกระดิกพริกก็เป็นธรรมออก ๆ
ทำหน้าที่ออกทำการทำงาน ทำการ ทำงานคือฆ่ากิเลส เบิกทางตัวเองออกไป สิ่งที่ไม่เคย
รู้ก็รู้ สิ่งที่ไม่เคยเห็นก็เห็น มันเบิกกว้างออกไป ๆ มันมีอะไรปิด ก็มีแต่กิเลสเท่านั้นปิด
นั้นเมื่อสรุปลงมาแล้วอะไรปิด

ดินฟ้าอากาศไม่ได้ปิดหัวใจนี้ละ มืดแจ้งไม่ได้ปิดหัวใจ ดินน้ำลมไฟไม่ได้ปิดหัวใจ กิเลสเท่านั้นปิดหัวใจ นั้นเวลาเอากันจริง ๆ แล้วมันเห็นโทษของมันและกัน พอ กิเลสเบิกออก ๆ มันก็กว้างออก ๆ จิตก็สว่างไสวออกมา สิ่งที่ไม่รู้ไม่เห็นที่ถูกปิดกำบัง ใครปิด ก็กิเลสนั่นแหละปิดจะเป็นอะไรไป ฟาดกิเลสออกหมดแล้วก็เห็น ก็เหมือนอย่างเมฆกำบังพระอาทิตย์นั่นแหละ พระอาทิตย์ดับที่ไหน สว่างจ้าอยู่อย่างนั้น แต่ว่า ถูกเมฆกำบัง เมฆหนาเมฆบางก็เห็นได้อย่างชัดเจนอย่างนี้เห็นไหมละ ถ้ามันปิดจริง ๆ มันก็มีดีไปหมดละซิ เวลามันเปิดขึ้นมาแล้วก็เห็นชัดเจน

อันนี้ก็เหมือนกัน เรื่องกิเลสปิดหัวใจก็ปิดอย่างนั้น เมื่อถึงขั้นที่ธรรมได้ผลิตตัว ออกมา แสงสว่างกระจ่างแจ้งออกมามากเท่าไรก็ยังเห็นชัด ๆ สิ่งทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หาที่ค้านไม่ได้นี่ ก็เมื่อพระพุทธเจ้าก็เห็นเราก็ก็นำ เห็น แล้วเราค้านเราได้ไหม เมื่อเราค้านเราไม่ได้เราจะเอาอะไรไปค้านพระพุทธเจ้าละ ของจริงอันเดียวกันนี้ นั่นนะซีมันยอมรับเอาความรู้ความเห็นตามความเป็นจริงจากภาคปฏิบัตินี้ เป็นเครื่องยอมรับเป็นเครื่องยืนยันกัน มันเป็นอย่างนั้น

จึงว่าไม่เหมือนอะไรนะปัญญาประเภทนี้ ไม่เหมือนอะไรและไม่มียะไรเหมือน ท่านจึงว่าโลกุตรปัญญา โลกุตรธรรม ธรรมเหนือโลก เหนือได้ด้วยอันนี้เอง ถ้าไม่มีอันนี้แล้วเหนือไม่ได้ ถ้าลงมีสติมีปัญญาประเภทนี้แล้วเหนือ นับวันเหนือโดยลำดับลำดับแล้วข้ามโลกได้เพราะสติปัญญาประเภทนี้แล

พระพุทธเจ้านะสยัมภู ๆ ทรงรู้อเอง เปิดขึ้นมาเอง ขุดค้นขึ้นมาเอง ความหนาแน่นของกิเลสหนาแน่นขนาดไหน พระองค์เปิดออกมาได้ ผุดโผล่ออกมาได้ แล้วก็มาสั่งสอนสาวก เปิดหูเปิดตาของสาวก ก็รู้ได้เป็นลำดับลำดับ ดังพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นปฐมสาวก จากนั้นก็เปิดเผยออกหมดโลกธาตุ กว้างขวางออกไปโดยลำดับลำดับ รู้ตามเห็นตาม ๆ ได้ผ่านพ้นไป ๆ

จิตดวงใดก็ตามถ้าลงได้พ้นเรื่องวัฏจักรวัฏจิตภายในตัวเอง คือ อวิชชาปุจฉยา นี้แล้ว เป็นอันว่าแน่นอน ๆ หายสงสัยหายห่วง ท่านถึงว่า ทุกข์ นตฺถิ อชาติสฺส ทุกข์ ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด ท่านว่าอย่างนั้น ให้เห็นดูซิว่าทุกข์ไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด ผู้เช่นไรละผู้ไม่เกิด จิตเช่นไรละไม่เกิด ให้เห็นชัด ๆ ในเจ้าของซีจะสงสัยพระพุทธเจ้าไปไหน จิตประเภทใดนะจิตที่ไม่เกิด ก็เมื่อทราบชัดว่าจิตประเภทนี้ไม่เกิดแล้ว ทุกข์ประเภทนี้ที่เคยมีมานี้จะไม่มี นั่น ทุกข์ประเภทที่กิเลสเคยผลิตขึ้นมานี้ก็ไม่มีเพราะกิเลสหมดไป ก็รู้กันอย่างนั้น ทุกข์ไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด หมายถึงไม่เกิดเอาภพเอาชาติมันเอง

ให้พากันตั้งใจปฏิบัตินะ วันคืนวันหนึ่ง ๆ ไม่มีธุระหน้าที่การงานอะไร เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ฆ่ากิเลสภายในใจเจ้าของซี ไปเสียตายอะไรกับโลกกับสงสาร

มันมีแต่ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ดินฟ้าอากาศมีอยู่เห็นอยู่อย่างนี้ตื่นอะไรมัน ในตัวของเรานี้ก็ดิน น้ำ ลม ไฟ มีหรือไม่มี อากาศมีหรือไม่มีอยู่ในนี้ หายใจเข้าหายใจออกเป็นอะไร ถ้าไม่เป็นลมเป็นแล้งเป็นอากาศอยู่ในตัวของเรา คือช่องว่าง มันเต็มอยู่ในนี้หมดแล้วตื่นหาอะไร

ดินก็ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ แล้วเราเคยสัมผัสสัมพันธ์มาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งปานนี้ ไม่อึดตัวบ้างเหอ ถ้ามีธรรมเข้าไปจับแล้วจะอึดทันที ๆ ถ้ามีแต่กิเลสลากไป ๆ จนตายก็กัปกี้กัปกี้ไม่อึด เหมือนเราไม่อึดการเกิดตายนั่นแหละ

การเกิดตายไม่อึดเพราะอะไร เพราะธรรมชาติมันไม่พาให้อึด นตฺถิ ตณฺหาสมานนฺทึ อะไรที่จะหิวโหยยิ่งกว่าตัณหาไม่มีละ ธรรมชาตินี้หิวโหยไม่มีความอึดพอเลย สัตว์โลกทั้งหลายจึงเกิดตายไม่มีความอึดพอ ไม่มีความเบื่อหน่าย พอธรรมจับเข้าไป ๆ คัดค้านต้านทานเข้าไป ๆ แล้วเบื่อหน่าย นิพพิทา ๆ เบื่อหน่ายต่อความเกิดแก่เจ็บตายแล้วเสาะแสวงหาคุณงามความดี เสาะแสวงหาได้เท่าไรก็ตัดภพตัดชาติตัดวิภวณจำนวนของวิภวณเข้ามา ก็ภพก็ชาติย่นเข้ามา ๆ เรียกว่าย่นวิภวณจิตย่นวิภวณจักรเข้ามาภายในใจของเราด้วยภาคปฏิบัติ จนกระทั่งถึงหมดไปโดยสิ้นเชิง เพราะตัดภพตัดชาติอยู่ภายในจิตใจนี้โดยสิ้นเชิง นี่ละกองทุกข์หมดที่ตรงนี้นะ

เราอย่าเข้าใจว่ากองทุกข์จะมีอยู่ที่ไหน ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ ไม่ใช่กองทุกข์ หาให้เจอ นักปฏิบัติหาให้เจอ ตามหลักธรรมพระพุทธเจ้า สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม ตรัสไว้ชอบแล้ว พระพุทธเจ้าองค์ใดก็ตามไม่ใช่ศาสดาองค์หลอกลวง เห็นแล้วจึงมาสอน รู้แล้วจึงมาสอนโลก บรมสุขก็รู้แล้วจึงมาสอนโลก มหันตทุกข์ก็รู้แล้วจึงมาสอนโลก ศาสดาองค์ใดที่สอนแหวกแนวกันไม่เคยมี เพราะรู้อย่างเดียวกัน เห็นอย่างเดียวกัน สอนแบบเดียวกัน

เรายังจะแหวกแนวอยู่เหอ เราเป็นลูกศิษย์เทวทัต ลูกศิษย์ของกิเลส ก็ต้องแหวกธรรมเสมอ ต้องต่อสู้กับธรรม ให้เราทราบใจของเราอย่างนี้ เราจะได้เป็นลูกชาวพุทธ เป็นลูกศิษย์ตถาคต เห็นโทษของกิเลสก็เรียกว่าลูกศิษย์ตถาคต ถ้ายังไม่เห็นโทษของกิเลส เห็นคุณค่าของกิเลส หรือปล่อยให้มันหลอกไปเรื่อยลวงไปเรื่อย กล่อมไปเรื่อย อย่างนี้มันก็ลูกศิษย์กิเลสลูกศิษย์เทวทัตนั่นเอง แล้วทำลายเจ้าของด้วยนะเทวทัต

มีงานอะไรวันหนึ่ง ๆ ในวัดนี้ผมไม่ได้รับหมู่เพื่อนมากินมานอนอยู่เฉย ๆ มาโก้เก๋อยู่เฉย ๆ นะ รับมาสั่งมาสอนมาอบรม ให้เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาฆ่ากิเลสนะทางจงกรมมันจะเป็นดงเสือไปแล้วเดี๋ยวนี้ ไม่รู้จักทางจงกรมเสียแล้วนะจะว่าไง เราเดินไปที่ไหนเราดูแต่ทางจงกรมของพระชู้เกียจนี่นะ เดินไปโน้นเดินไปนี่ เดินไปดูเป็นยังงั๊ใครทำยังงั๊ อยู่ เพราะได้เคยปฏิบัติมาแล้วนี่ ทำยังงั๊กิเลสถึงจะถลอกปอกเปิก ทำ

ยังงิเลสถึงจะตาย ทำยังงิมันถึงจะจมไม่ต้องพูดแหละ มันมีแต่สร้างความลุ่มจมให้กับตัวเองอยู่ตลอดเวลา สงสัยที่ไหนตรงนี้นะ ใครจะเดินหนีบ้าง หรือเดินเข้าไฟ หรือเดินออกจากไฟมีไหมนั้น

สอนก็สอนเต็มภูมินะ ไม่ได้ปิดบังลึกลับอะไรเลย นอกจากการเทศน์ให้ฟังสด ๆ ร้อน ๆ นี้แล้วก็ยังมีเทปยังมีหนังสือ มันน่าจะได้เป็นคติเตือนใจเจ้าของ ไตร่ตรองตั้งเอาความสัตย์ความจริงเข้าสู่ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ก็น่าจะได้รับความจริงออกมา ถ้าไม่แหละ ๆ แหละ ๆ เหลว ๆ ไหล ๆ เสียเท่านั้น อย่างนั้นก็ช่วยไม่ได้จะทำยังงิ

ที่สอนหมู่เพื่อนนี้ผมเรียนตรง ๆ ผมไม่ได้สงสัยนี้ ผมสอนด้วยความแน่ใจจริง ๆ ไม่ได้ลุ่ม ๆ คล้ำ ๆ เอามาสอนนี้ เวลามันเป็นยังงั้นอยู่ก็ไม่ได้สอนใคร แม้สั่งสอนตัวเองยังสอนไม่ได้จะว่าไง เวลามันลุ่ม ๆ คล้ำ ๆ สอนตัวเองก็ไม่ได้ เรียนมาเป็นมหากีเป็นจะว่าไง แล้วมันสอนเจ้าของไม่ได้ นี้เรียกว่าลุ่ม ๆ คล้ำ ๆ

ศาสตราจารย์มีเต็ม แต่จะจับขึ้นไหนมารบมาฟันช่วยตัวเองไม่มี ไม่มีปัญญาจะจับมา ปล่อยให้แต่กิเลสกลืนเอา ๆ โนนต่อเมื่อไปหาครูบาอาจารย์มีหลวงปู่มั่นเป็นองค์เอกละในสมัยปัจจุบันนี้ ท่านชี้ลง ๆ ในหัวใจนั้น บอกวิธีบอกอุบายต่าง ๆ ลงที่หัวใจทุกจุดทุกบททุกบาทเลย นั่นจึงค่อยลึ้มลึ้มตาขึ้นมาเรื่อย ๆ เพราะความตั้งใจ นั่นเวลาถู ๆ ปลา ๆ มันสงสัย เป็นยังงั้นนะ

เจ้าของก็เรียนมามันก็ปฏิบัติไม่ได้ สอนเจ้าของไม่ได้ แก่เจ้าของไม่ได้ เวลาเช่นนั้นก็ไม่ได้สอนใคร แม้แต่สอนเจ้าของก็ไม่ได้จะไปสอนคนอื่นได้ยังงิ แต่เวลานี้เป็นยังงิก็ได้พูดให้ฟังแล้วทุกอย่าง หมู่เพื่อนมาหานี้ก็มาด้วยความเป็นเองมาตามอหิยาศัยเราก็สอนเต็มภูมิของเรา สงสัยหรือไม่สงสัยก็เทศน์แล้ว พูดกันก็ฟังแล้วรู้เรื่องกันแล้วนี้จะให้พูดให้ว่ายังงิอีก

สอนก็บอกว่าสอนเต็มภูมิไม่ได้มีอะไรลึกลับ เต็มภูมิไม่มีอะไรเหลือเลย ภายในหัวใจนี้ไม่มีอะไรเหลือ สอนหมู่เพื่อนหมด เปิดออกมาให้เห็นอย่างเต็มที่เต็มฐานเลย แล้วก็ให้ผมหาอะไรมาให้บอก สอนว่าให้เพียรก็ฟังซิ ฆ่ากิเลสด้วยความเพียร ไม่ได้ฆ่ากิเลสด้วยความเกียจคร้านนี้นะ แล้วจะเอามาขัดกับธรรมยังงิ ใจความเกียจคร้านท้อแท้อ่อนแอไม่ใช่ธรรม ๆ

คลื่นกระแสของนรกจกเปรตมันมากต่อมากนะทุกวันนี้ พระเราถึงได้ฟังทลาย ๆ ไปตามกระแสหรือคลื่นของนรกจกเปรตนี้ ที่มันไหลเข้ามาท่วมท้นเข้ามา โอ๊ย จนหาที่แหวกออกไปไม่ได้นี่ อะไร ๆ ก็เป็นแต่เรื่องกิเลสฆ่าคนฆ่าพระฆ่าเณรไปเสียทั้งหมดเห็นไหม ผลิตขึ้นมาทุกวันนี้เราเห็นไหม อย่างวัดเรานี้เอาเข้ามาดูซิไฟฟ้า เป็นยังงิไฟฟ้า เอาเข้ามาเป็นยังงิ หาความสะอาดสบายว่าไฟฟ้ามาระสว่าง เนะ นี้ละอุบายของ

กิเลสมันขึ้นมาตรงนี้นะ เอาไฟฟ้าเข้ามานี้จะสว่าง แล้วต่อไป โอ๊ย ถ้าได้ดูเขียนเข้ามาจะดี ดูเขียนนั้นจะเป็นสายทางเดินของเทวทัตของวิดีโอ นะะ มันจะเข้ามาทำลาย

เข้าจนกระทั่งกุฏิพระเห็นใหม่ทุกวันนี้ ถ้าไม่เห็นไปดูเอา ถ้าว่านี่หาอดอุตริปไป ดูซิ สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ส่งเสริมธรรมะหรือเป็นสิ่งที่สังหารธรรมะให้ดับหาย ถ้าหากว่าธรรมะมี อยู่ในใจทำไมจะไม่รู้ คนทุกคนรู้ทุกคน พระขนาดพวกเรา ๆ ท่าน ๆ ทำไมจะไม่รู้ว่าสิ่ง นี้เป็นภัย แล้วทำไมถึงตั้งถึงด้านทำถึงขนาดนั้น เอามาทำได้อย่างนั้น อย่างหน้าด้าน นั้นเห็นใหม่ นี่ละกิเลสมันตัวหน้าด้าน ถ้าลงได้เข้าครอบหัวใจได้แล้ว มันจะไม่ให้เห็น บุญเห็นบาปอะไรเลย เห็นแต่ความอยากความทะเยอทะยานเท่านั้น ดูเอาซิ

พระพุทธเจ้าท่านสอนให้หลีกให้เร้น อยู่ รุกขมุลเสนาสน์ ฟังซิ ให้ไปอยู่ในป่า ในเขาในถ้ำเงื้อมผา สถานที่ใดที่เป็นที่พลุกพล่านวุ่นวายด้วยผู้คนอย่าไปอยู่ นั่นท่าน สอน แม้ที่สุดต้นไม้ที่เป็นที่หาอยู่หากิน เช่น มันมีผลหมากรากไม้สุก พวกสัตว์พวกนก อะไรมาหากินอยู่ที่นั่นก็อย่าไปอยู่ สถานที่นั้นมันวุ่นวายท่านว่า ท่าน้ำเป็นที่ขึ้นลงของผู้ คนหญิงชายก็อย่าไปอยู่ใกล้แถวนี้ วัดที่สร้างใหม่ก็อย่าไปมันวุ่นวาย

ให้หาที่อยู่ที่สงบสงัดวิเวกนะ ให้ประกอบความพากเพียรทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่ง นอน ตลอดถึงการพักผ่อนก็บอกไว้หมด ในอปัณณกปฏิบัติปาฐุตร ท่านแสดงไว้เป็น สูตรจริง ๆ เอามาสดมนต์อยู่ที่นี่ ผู้สวดก็สวดอยู่ที่นี่ เวลานั้นให้พัก เวลานั้นให้เดิน จงกรม ให้นั่งสมาธิภาวนา ท่านสอนไว้โดยละเอียดลเอียดมากที่สุด

ท่านไม่ได้บอกว่าให้กวนเอาสิ่งเหล่านี้มาเผาห้วนนะ ท่านไม่ได้ว่านี่ สิ่งเหล่านี้ละ เป็นสิ่งที่เผาห้วน เผาห้วนใจพระนั่นแหละจะเผาห้วนใจใคร เรื่องเหล่านี้มันเรื่องของโลกไม่ใช่เรื่องของธรรมเอาเข้ามาทำไม ถ้ารู้อยู่ ถ้าเรามีความละเอียดอยู่เอามาทำไม ถ้าเรา ละอายในความเป็นพระของเราอยู่เอามาทำไม นี่คือมันหน้าด้านนั่นเอง

กิเลสลงถ้ามีขึ้นมาตรงไหนจะทำให้ด้านนะ หน้าด้าน ๆ ไปเลย หิริโอตตปปะไม่มี นั่น จะว่ายยังไง แล้วนั้นก็มันก็มี เขาก็มีเราก็มี ก็ไปแข่งกัน เป็นเรื่องของกิเลสไปเสียหมดเลยว้า ฆ่าทุเรศไหม จะก้าวไปไหนก็ไม่ได้ละนี่นะ จะหาทางไปไม่ได้นะ มีแต่ ข้ำศึกเต็มรอบด้านพุดง่าย ๆ ธรรมเกิดได้ยังไง พอพุดเรื่องอรรถเรื่องธรรมขึ้นมา กิเลส มันหน้าด้านมันก็หัวเราะธรรมนะซิ พุดเรื่องอรรถเรื่องธรรมขึ้นมา นี่ หัวเราะนะกิเลส หน้าด้าน นั่นละกิเลสหัวเราะธรรมดูเอา ใครเป็นก็ตามดูเอา กิเลสหัวเราะธรรมเป็นยัง ั้งแหละ

เอาละเลิกละนะ

พูดท้ายเทศน์

ในบุพพสิกขามืออยู่ว่า พระอรหันต์นอนหลับแล้วไม่ฝัน ว้างั้น ผมก็เป็นแต่เพียงจำเอาไว้ไม่ได้พิจารณา พระอรหันต์นอนหลับแล้วไม่ฝัน นี่อันหนึ่ง อันหนึ่งในหนังสือก็มีดูเหมือนจะหลายเล่มอยู่นะ ที่ว่าผู้ที่สำเร็จพระอรหันต์แล้วต้องบวชภายใน ๗ วัน ถ้าไม่ได้บวชภายใน ๗ วันแล้วต้องตายว้างั้น นี่อันหนึ่ง

ในหลักธรรมชาติแล้ว ผู้นั้นจะรู้ตัวเองในหลักธรรมชาติ อะไรจะต้องมีขีดมีคั้นมีบังคับบัญชากันกดกันถึงขนาดว่า ถ้าไม่ได้บวชแล้วเลย ๗ วันไปแล้วตาย คือจะอยู่ได้ภายใน ๗ วันผู้สิ้นกิเลสแล้วถ้าไม่บวช เลย ๗ วันไปตาย นี่นะในหนังสือนี้ผมก็เห็น ไม่ใช่คุยเฉย ๆ เราเห็นจริง ๆ นี่นะนี่ก็ดี แต่ผมไม่ได้ใช้ความพิจารณาอะไรมากนักแต่ก่อน ก็เหมือนที่ว่าพระอรหันต์นอนหลับแล้วไม่ฝัน นี่อันหนึ่ง ที่ว่าผู้สำเร็จอรหัตถภูมิแล้วต้องบวชภายใน ๗ วัน ไม่บวช..ตาย นี่ก็เห็น ที่นี้ก็มาทำให้อึดคิดไม่ได้นะทุกวันนี้ให้คิดเหมือนกัน

เรื่องความฝันนี่ก็เป็นเรื่องของธาตุของชั้นนี้ทำไมฝันไม่ได้ นี่เป็นเรื่องของชั้น ๕ แท้ ๆ ชั้น ๕ เป็นสิ่งที่กระดูกกระดูกได้เหมือนทั่ว ๆ ไป ทำไมพระอรหันต์จะฝันไม่ได้ นี่ซิเอาเหตุผลมาจับกันตรงนี้ เอ้า พิจารณาธาตุชั้นนี้ให้ชัดเจนซิ ทั้งจิตด้วยทั้งชั้น ๕ นี้ด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ด้วย ท่านบรรลุมรรคผลนิพพานท่านสังหารชั้น ๕ นี้ให้ฉิบหายไปแล้วหรือ ชั้น ๕ นี้จึงติดดินไม่ได้ การติดดินได้ก็ฝันได้ละซิ นั้นจะว่าไง ชั้นนี้เป็นชั้นนี้ทำไมจะฝันไม่ได้ นี่ซิมันน่าคิดอยู่ คิดละซิที่นี้ ใครจะว่าเป็นทิลุ๊กก็ตาม มันคิดก็บอกว่าคิด..เรา

พูดตัวอย่างให้เห็นชัด ๆ ก็อย่างพ่อแม่ครูจารย์มั่นเราเนี่ย วันนั้นท่านไม่ค่อยสบายแล้วท่านนอนหลับ ท่านละเมอไป ธาตุชั้นนี้มันไม่ค่อยสบาย พอนอนหลับไปท่านฝัน ท่านฝันละเมอไป เอ้อ ๆ เราเดินจงกรมอยู่ข้าง ๆ นั้นเราก็ปั๊บปั๊บ แต่ท่านเร็วนะเพราะท่านคงได้ยินเสียงเราเดินปั๊บปั๊บ ๆ ไป ใคร ท่านว้างั้น เราก็ก๊ราบเรียนท่านว่า ผมมาหา เสียงพ่อแม่ครูจารย์นี้เสียงผิดปกติ เราว้างั้น อ้อผิดละซิ...ฝันเมื่อไหร่ ท่านว่านั่นฟังซิ

ท่านฝันเรื่องเกี่ยวกับหมา ท่านว่าให้หมา ท่านดูหมาไล่หมาลักษณะอย่างนี้ นี่หมายถึงหนองผือ ท่านกั้นห้องศาลาอยู่ ก็เพราะท่านไม่สบายนั่นเองละ ท่านเป็นหวัดหวัดก็เป็นหวัดใหญ่ด้วย ผมจึงมาเดินจงกรมแอบ ๆ อยู่ข้าง ๆ นั้น เพราะธาตุชั้นนี้ท่านไม่ดีก็ทราบ พระเณรก็ทราบกันนี้ แต่ตอนนั้นก็ยังไม่ได้คิดเท่าไรนัก ผมมาเดินจงกรมอยู่ข้าง ๆ ศาลา ตรงไปทางห้องท่านพักนั้นแหละ ผมเดินจงกรมอยู่ข้าง ๆ ได้ยินเสียงผิด

ปกติ เอ็กอ้าก ผมเลยปุบปิบจะวิ่งขึ้นไปหาท่านนั่นแหละ พอรองเท้าผมปุบปิบ ๆ ท่านได้ยินเสียง ท่านก็เลยก็๊กก็๊กขึ้น ไครมานั้น ท่านวางั้น นั้น

แล้วพ่อแม่ครูจารย์มันเรานี้เป็นอะไร ฟังซิ ไครจะว่าท่านเป็นอะไร เอาตรงนี้ยืนกัน พระธาตุท่านเห็นไหมล่ะ นั้นเครื่องยืนยันกัน ท่านฝันหรือไม่ฝันว่างั้ ยังไงก็ตามถึงท่านไม่มาเป็นพยานก็ตาม ผมก็ยังแน่ใจอยู่ว่าเรื่องธาตุชั้นนี้เป็นธาตุชั้นนี้ น้อย่างที่พูดตะกี้นี้ ความเป็นอรหันต์ของแต่ละองค์ ๆ ของพระอรหันต์ทั้งหลายนั้น มีอะไรที่ไปกระเทือนกับชั้น ๕ พอจะให้ชั้น ๕ แสดงตัวไม่ได้ล่ะ นั้น ชั้น ๕ เป็นชั้น ๕ ก็ต้องแสดงอยู่เป็นธรรมดา เมื่อเป็นเช่นนั้นทำไมจะฝันไม่ได้ การฝันก็เป็นความแสดงของชั้น ๕ นี่นะ นี่อันหนึ่ง

อันหนึ่งที่ว่า ถ้าสำเร็จธรรมขั้นสูงสุดคืออรหัตตภูมิแล้ว ถ้าไม่ได้บวชจะตายภายใน ๗ วันนี่ก็เหมือนกัน ทำให้คิดเหมือนกันนะ วิสุทธิธรรมหรือวิสุทธิจิตนี้เป็นเพศฆราวาสชั้น ๕ เขียวเธอ นั้น อันนี้ไม่ใช่เป็นเพศฆราวาสนี่นะ สิ่งใดที่ควรไม่ควร พระอรหันต์ท่านจะรู้อะไรของตัวเอง ถึงขั้นนี้แล้ว จะไม่มีใครมาบอกก็ตาม ท่านจะรู้วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องชั้นของท่าน เหตุใดจะต้องไปตายภายใน ๗ วันวะ นี่อันหนึ่ง จะว่าบ้าก็บ้าแล้วผม เอ้า มันเกินเหตุเกินผลก็ต้องอย่างนั้นซิ

วิธีการจดจารึกนี้สำคัญอยู่นะ เอาแต่ความจำล้วน ๆ อะไรมาก็อาจจะจำสุมี่สุมี่ห้าจดมาเรื่อย ๆ อย่างนั้นก็ได้อะไรก็ได้ไม่ได้ประมาท เราอาจเป็นทางสันนิษฐาน อะไร ๆ ก็จดมาเรื่อยจารึกมาเรื่อยด้วยความจำ ๆ ไม่มีความจริงเข้าไปแทรกกันบ้างแล้วก็ลำบากเหมือนกันนะ มีความจริงคือตัวผู้ไปจดจารึกนั้นนะ ถ้ามีความจริงภายในจิตใจ มีภูมิจิตภูมิธรรมแล้ว จะได้ธรรมะละเอียดมากมาย จะไม่มีแต่ความจำล้วน ๆ มา

พระพุทธเจ้าท่านพาช่วยโลก ช่วยจนสุดท้ายนะ..พระพุทธเจ้า เช่นอย่างสุภัททาปริพาชก..ช่วยจนสุดท้าย เทศน์ให้ฟัง แล้วก็ให้พระอานนท์ไปบวช ให้ได้เป็นปัจฉิมสาวกในคืนวันนี้เป็นวันสุดท้ายของเรา และพอบวชแล้วก็ให้ออกไปทำความเพียรอยู่ข้างนอก นั้นฟังซิ พระองค์ทรงเล็งเห็นอุปนิสัยแล้วนี่ ก็ได้บรรลุนิพพานในคืนวันนั้น คืนวันพระพุทธเจ้าปรินิพพานนั้น ก็ได้เป็นปัจฉิมสาวก ก็อย่างนั้นเอง สงสารถึงขนาดนั้น

เรามาที่นี้ก็เพื่อปริพาชกคนนี่คนหนึ่งละอานนท์ นั้นฟังซิ เพื่อรักษาเหตุการณ์ประการหนึ่ง เหตุการณ์คือพระบรมธาตุของพระองค์ หรือพระสรีระของพระองค์ ตอนนั้นดูยังไม่เป็นบรมธาตุหรือยังก็ไม่ว่างั้แหละ พระสรีระของพระองค์เวลาถูกเผาไปแล้วนั้นนะ ถ้าไปนิพพานเมืองใหญ่เขาจะไม่แบ่งกัน แล้วจะเกิดศึกกัน พระองค์ทรงทราบไว้หมด จึงต้องไปนิพพานในเมืองกุสินารา แล้วก็ได้แจกกันอย่างที่เห็นนั้นนะ

วันหนึ่ง ๆ ตามปกติผมอยู่ตามลำพังคนเดียวของผม ผมไม่ต้องการอะไรยุ่งนะ
ประชาชนญาติโยมที่มาผมทนเอา ผมอดสำหรับเอาเฉย ๆ นะที่มาหาผมนี้ จึงเข้าหาได้บ้าง
ไม่เข้าได้บ้าง วันหนึ่ง ๆ เราอยู่โดยลำพังเราคนเดียว ๆ เหมาะ พอดีพอดี ยุ่งกับนั่นยุ่ง
กับนี่ โอ้ย ไม่สบาย

เอาละที่นี่เล็กกันละ มีเท่านั้นละ